

Poměry se změnily, když na trzích evropských vítězně postupovalo americké a ruské obilí, jemuž zdokonalenou dopravou brány evropského trhu byly otevřeny a když mezi zástupci agrárními ohlásili se menší rolníci z Bavorska a Porýnska. Zástupci zemědělských kruhů neváhali dlouho, hlásiti se o ochranu a svorně s průmyslníky hlásáno, že »ochrana železa a žita zároveň jest nutnou pro blaho vlasti«.

Že přišlo k uskutečnění ochranného tarifu, k tomu nutno nezbytně sledovati politiku Bismarckovu. Prvotně kruhy liberální přály centrální říši, kruhy konservativní byly sekularisty, proto B. opíral se o liberály. Když tito nebyli dost povolní pro jeho úsilí centralistická, zejména v povolování prostředků na ústřední stát, B. přešel ve spojení s konservativními kruhy, způsobil rozvrat politický ve straně liberální, a přechod ten děje se v té době, kdy po ochraně celní z kruhů agrárních mocně voláno bylo. Ovšem tarif ochranný vykoupen byl různými koncessemi, jež B. si kladl.

Na konec věnuje spisovatel úvahu systému solidarity zájmové, líčí, že při tomto tarifu, který dle jeho názoru nebyl tak hospodářskou potřebou, jako politickou agitací přivoděn, uplatnily se zásady ne Lisztovy, nýbrž Careyovy o hospodářské soběstačnosti (Selbstgenügsamkeit) státu, což vede k trvalé ochraně oborů výrobních, poškozují jak konsumenty, tak ostatní výrobní vrstvy, odkázané na vývoz do ciziny a vzbuzuje nejistotu obchodní.

Spis zakončen jest pak historickým vývojem prusko-německé politiky celní před r. 1879, kde tvrdí, že liberální zásady v celní politice v Prusku dříve se uskutečnily, než-li v Anglii, třebaš nedošlo k úplnému zrušení cel, nýbrž k pouhému jich snížení.

Ovšem tu dlužno podotknouti, že zůstává quaestio facti, zda má se již považovati taková celní politika za liberální, která udržuje cla třebaš mírná (pokud nejsou finanční); aspoň ve smyslu anglického liberalismu plné provedení zásady liberální to není.

Dlužno přiznati spisu přednost po té stránce, jak líčí postavení Bismarcka k politickým stranám a tím i jejich požadavkům hospodářským.

Jedno však bylo opominuto, co by bylo jistě jasnosti obrazu posloužilo, kdyby totiž spisovatel při líčení byl také ocenil jednotlivé složky působící při změně celněpolitické. Neboť zevrubným líčením poměrů a stran politických strhuje mimoděk čtenáře k pojetí, jakoby politické poměry jediné rozhodly o uskutečnění obratu celněpolitického.

Suchánek.

Entwicklung und Organisation der Brandschadenversicherung in Oesterreich 1700—1848. Von Max Leimdörfer. Wien 1905. (Studien zur Sozial-, Wirtschafts- und Verwaltungsgeschichte, herausgegeben von Dr. Karl Grünberg, Professor der politischen Ökonomie an der Universität Wien, I. Heft.)

Nemohlo býti šťastnější myšlenky, nežli zahájiti přítomnou sbírku z oboru dějin sociálních, hospodářských i správních prací Leimdörferovou o vývoji

a organizaci pojišťování požárního v Rakousku. Lzeť totiž na otázku tuto pohlížeti se stanoviska sociálního, hospodářského i se stanoviska správy veřejné vůbec, ježto instituce pojišťování ve všech třech uvedených směrech platné služby konala a veřejný zájem budila a ve vývoji svém až po dnešní dobu ve stejných kolejích se pohybuje, nezůstávajíc nikterak pozadu za moderními potřebami hospodářskými i požadavky správy veřejné. Tomu ovšem tak jen tenkrát, kde vývoj instituce pojišťování bral se určitým směrem již od počátku svého vzniku, a kde ve směru tom zapustila pevné kořeny své existence i všeobecné k sobě důvěry, tak že zakládání třeba stejné instituce v době novější na podstatně různých principech hospodářských, organizačních i správních nutně naraziti musí na obtíže, které opět po dlouhé řadě let působnosti dle nových principů daly by se překonati.

Pokud jde o dobu nejstarší, nelze mluvit vůbec o nějakém pojišťování proti škodám z požáru, nýbrž o pouhé náhradě škody živlem tímto způsobené, bez jakési předchozí činnosti osob poškozených, jak tomu při pravidelném pojišťování ve způsobu placení pojišťovacích příspěvků. Na venku pomáhali si sousedé dobrovolnými příspěvky, pokud pak jednalo se o poměr poddanský, přispívaly vedle toho ještě vrchnosti k odstranění škody požárem způsobené. Tak tomu bylo zejména na Moravě a ve Slezsku v XVIII. stol. Spisovatel vzpomíná patentu z r. 1771 pro Slezsko, dle něhož udržovací povinnost poddaných domů příslušela vrchnosti, pokud hospodář nezpůsobil škodu zúmyslně anebo mohl škodu sám bez peněžitých vydajů uhraditi. Při statcích vkoupených pokládání sedláci za vlastníky, museli tedy sami nésti škodu, panství dalo jim jen dříví za levnější cenu. Podobně bylo i v Čechách k nařízení Josefa II. »um die Unterthanen in aufrechtem Contributionsstand zu erhalten«.

Ve městech mimorakouských nesly škodu požárem způsobenou cechy, sp. domnívá se, že tomu tak bylo i v Rakousku, kdežto stihla-li podobná škoda stavby církevní, bylo věcí patrona, aby o nápravu se postaral.

Kdežto v zemích sudetských sousedská pomoc nikdy nepozbyla povahy dobrovolnosti, vznikal v zemích alpských ponenáhlu právní nárok na odškodnění, což stalo se cestou t. zv. selských assekurací, jejichž ponenáhly organický vznik stěží dá se konstatovati na určitou dobu i místo. Nejstarší v Kremsmünsteru v H. Rak. klade se do r. 1710

Než i správa státní hleděla nouzi požárem způsobenou zmírniti, vydávajíc pohořelým t. zv. brandbettelbriefe t. j. zvl. povolení k žádostem na sousedy za peníze a podporu vůbec; hleděla tím ovšem poskytnutí podpory svaliti na bedra cizí. Poněvadž povolení těch bylo zněuzíváno, bylo od r. 1750 stanoveno, že pro kraj mohl dáti povolení úřad krajský, pro další území jen se svolením císařským. Kdežto pak při brandbriefech odškodnění dalo se z prostředků soukromé dobročinnosti, zavedl již císař Ferdinand II., že t. zv. casus fortuiti, zejména tedy i požár, opravňovaly poškozeného k nároku na slevu daní po 3 léta, dvorní komora neměla však tím býti zatížena; co se tímto způsobem na daní slevilo, musili proto zaplatiti stavové, a tu zase

cestou repartice. Později založen v Čechách (1748) t. zv. bonifikační fond pro škody z ohně (povodně i krupobití) dotovaný ponejvíce ze židovských peněz kontribučních, z nichž částečně (7–8%) hrazena škoda. Na Moravě zůstalo při daňové slevě. S fondem tímto byly veliké obtíže, ježto množstvím škod, zejména za války 7leté úplně byl vyčerpán, tak že pomýšleno na jeho sanování pomocí dvorní komory, břímě však zůstalo i na dále na kontribuentech v povinnosti, fond ten amortisovati. Sp. zove pomoc z tohoto fondu Staatsalmsen nebo Notstandskredit, nikoli tedy státním pojištěním, čímž ovšem také nebylo. Ba bylo prý politicky dobře promyšleným účelem fondu tohoto, zakryti nové břemeno daňové t. zv. decennalním recessem zavedené: Od r. 1774 bonifikace nebyly více vypláceny hotově, nýbrž daň odpisována té které postižené osadě po předchozím zvláště upraveném vyšetření škody; teprve na základě dv. dekretu ze dne 26./8. 1780 měla se bonifikace opětně vypláceti přímo poškozeným a nikoli prostřednictvím dominií. Císař Josef II. hleděl řízení dotčené zjednodušiti a po případě i z fondu vyplacené náhrady odpisovati. Přes to však výsledky byly minimální, úhrada obnášela průměrně $5\frac{3}{8}$ — $4\frac{5}{12}$ % škody. Kdežto později činěny, ale neuskutečněny různé návrhy na zvýšení odškodného, trval bonifikační fond až do r. 1849, kdy platy ze židovské daně toleranční ve prospěch stavů zastaveny a stát sám převzal náhradu škod elementárních. Na Moravě z bonifikačního fondu vůbec nedáváno odškodnění hotově, nýbrž kryl se z něho nedoplatek daní následkem slevy konkurenční ve prospěch poškozených hospodářů povolené. Existovala tedy před zavedením pojišťování v Rakousku organisace náhrady škod elementárních, třeba jen primitivním poměrům hospodářským přiměřená.

Po marném pokuse z r. 1750, zavést požární pokladny se strany stavů, zsvítla naděje na zřízení pravého pojištění v zemích rakouských k podnětu čes. pána *Astfelda z Vydří*, jenž po vzoru v pruském Slezsku shlédnutém podobnou instituci zavésti chtěl i u nás. Počátek učiněn v Čechách, kde dosazena zvláštní smíšená komise (4. března 1762), která sestavila návrhy pro societní řád pro venkov dle jmenovaného vzoru. Přispívati měl stát, vrchnosti i poddaní podporami záležejícími v naturalích, zálohách peněžitých a v t. zv. beneficium negativum t. j. ve slevě kontribuce a dávek vrchnostem. Městské požární society nebyly napodobeny dle vzoru pruského. Vzorem býti mělo zařízení pro Prahu, jež sp. na str. 49 blíže popisuje. Moravský zemský výbor uznal sice důležitost požárních assekurací, uvedl však řadu důvodů, které zavedení jich na Moravě činily nemožným a opíraly se hlavně o poddanský poměr hospodářů a nedostatek jich poměru vlastnického ku stavením hospodářským. Stejně vyjádřili se i stavové slezští.

Snaha zavésti v Tyrolsku assekuraci stejně selhala; jinak tomu bylo v t. zv. předních zemích rakouských, kde země ty byly nejbliže ostatním zemím německým, kde pojišťování požární vytvořeno bylo a existovalo a kde se vysloveno pro zavedení do jisté míry nuceného pojišťování požárního. Způsob ten zaveden býti měl i pro dědičné země rakouské. Snaha ta křižována byla »českou komisí ve věcech assekuračních«, která t. zv. badensko-durchlachscký system paušálně nenapodobila a nechtěla zejména zavésti jednu

societu pro celé království, nýbrž societ sedm, mezi nimi dokonce i dvě pro židy zvláště. Zvláštní a pojistně technicky správný názor vyslovila v odpověď na návrhy tyto císařovna Marie Terezie, »že ztráta u jednotlivců se vyskytující má hrazena býti za pomoci celé totality, úhrada ta tím že je snadnější, čím větší počet je přispívajících, že tedy má za to, aby pro celé království zřízena byla societa jedna a aby se nerozeznávalo ani mezi městy a venkovem ani mezi křesťany a židy.« V návrzích české komise shledáváme i náběhy na náhradu za shořelý dobytek, semena, obilí. Odpor české stavovské komise zmařil záměry vlády a tím sešlo i se zřízením assekurace v dědičných zemích německo-slovanských a zůstalo pouze při zřízení její v předních zemích rakouských. Pokus r. 1768 selhal rovněž.

Za Josefa II. nový pokus neučiněn, bylť panovník tento zaměstnán úmysly dalekosáhlejšími, zejména politickými; pouze policie požární zrevidována a zostřena. V letech 90. století XVIII. obnoveny snahy po zavedení pojišťování požárního a zejména návrhy hrab. *Vratislava* upoutal bližší pozornost nejvyšších míst. Spočíval na zásadě rozvrhovací a dobrovolnosti a měl se vztahovati na všechny německo-slovanské země dědičné, jakož i na Uhry. Než dvorní kanceláři zdál se místní obor působnosti příliš rozsáhlý a doporučovala ku snažší likvidaci škod assekurační spolky pro jednotlivé země. Současně mělo býti zavedeno statistické šetření v zemích sudetských; pro válečnou dobu úmysl založiti ústav odložen. Stejně i v Haliči učiněn marný pokus k zavedení pojišťování požárního.

Za bouřlivých let napoleonských myšlenka naše úplně odpočívala, až vyburcována byla r. 1814 požární katastrofou města Litomyšle. Tato měla v zápětí nařízení dvorské komisi, aby společně s komisí pro úpravu daní vzala v úvahu založení požární assekurace v zemích císařských. Současně vyskytly se se strany soukromníků žádosti za dosažení privilegia na zřízení soukromých assekuračních ústavů. Roku 1818 dne 31. října vydán list kabinetní, jenž mluví všeobecně o účincích požárů, které soukromým blahobytem otrásají a tím zhoubněji na národní blahobyt působí, »ježto státní pokladna není s to, aby postiženým poskytovala přiměřenou podporu a pouze málo je z postižených, kteří s výsledkem dovolati se mohou pomoci v úvěru soukromém.« Vyslovuje se proto přání, aby i v rak. státech soukromé ústavy pojišťovací pod ochranou i dozorem státu byly zřizovány. Druhým listem ze dne 12. prosince 1818 doporučen vzor bavorský s nařízením, aby potřebné nutné přípravné práce předsevzaty byly i v Rakousku k založení podobného ústavu. Již z obou listů zjevna velká nejasnost v nazírání na celé zařízení, ježto v jednom horuje se pro zřizování pojišťoven soukromých, ve druhém doporučuje se vzor pojišťovny veřejné. Zavésti více světla do této temnoty pokusili se jednak referent dvor. kanceláře svob. p. *Stuppan*, jenž opíral se o zásady: že veřejný zájem při pojišťování může býti chráněn jen státní správou, tato že zabezpečuje jistotu a úplnost statist. základů, že jen veř. ústav poskytuje obecnstvu ochranu před spekulací podniků soukromých a vzbuzuje všeobecnou důvěru. Zásady tyto nenalezly však opory u většiny komise, která přidala se k separátnímu votu bar. *Metzburga*, ježž jako zásadní přívrženec individualismu přimlouval se za to, aby stát ne-

vměšoval se do zřizování a řízení pojišťoven, to že je věcí jednotlivce, tak jako jednatel bez vnějšího nucení má sám se dáti pojistiti, uzná-li toho vlastní potřebu. Cís. rozhodnutí ze dne 4. září 1819 přiklonilo se úplně k názoru Metzburgovu, čímž stanoveny koleje, v nichž rakouské pojišťování po největší část 19. století mělo se pohybovati, tedy ve smyslu tehdejších moderních zásad svobodné soutěže a soukromého podnikání. Při tom, dle pozdější autentické interpretace slušelo za soukromé podniky pokládati vůbec všechny ty spolky, v příčině jichž nemá místa imperativní vliv se strany správy státní a vůbec nějaké donucení.

Na základech tohoto rozhodnutí založena zásluhou neunavného pracovníka v. *Högelmüllera* — *flammarum domitor, humanitatis amicus* — dolnorakouská vzájemná pojišťovací společnost proti škodám z ohně, která zahájila činnost svou dnem 1. ledna 1825; jí následovala působením téhož muže podobná pojišťovna moravsko-slezská s působností od 1. června 1830, kdežto pojišťovna stejného druhu pro Štýrsko, Krajinu a Korutany rok před tím působiti začala. Tyto 3 společnosti přes obavy projevené dvorní komorou pro záležitosti justiční spojeny nejv. rozhodnutím ze dne 23. března 1829 na venek v jednotu směřující ku vzájemnému sesílení celé agendy pojišťovací. Po té zabývá se sp. blíže otázkou těchto tří ústavů, zejména zvláštních jejich privilegií, společenského jich poměru, vnitřního vývoje i národohospodářského jich významu.

Přecházejí k líčení vývoje vzájemných společností pojišťovacích od doby nejv. rozhodnutí ze dne 4. září 1819 probírá sp. historii vývoje společností v Tyrolích, Čechách a v Rakousích nad E. V příčině poměrů českých podán vývoj vzniku i vývoje I. čes. priv. ústavu ku vzájemnému pojištění proti škodám z ohně (a krupobití), při čemž se sp. opírá výhradně o Pamětní spis z r. 1891 společností vydaný. — Po té přechází sp. k líčení vzniku společností a k c i o v ý c h, vídeňské a terstských.

Na konec vylíčen boj o přípustění cizích společností pojišťovacích k provozování obchodů pojišťovacích v Rakousku a zamítavé stanovisko rakouské státní správy (1818) jednak z »důvodů správy státní a dobré policie« a s úmyslem přece založiti zde samostatné ústavy, aby vydaj praemií neplynul do ciziny, tedy z důvodů správní i finanční politiky, jakož i dále z důvodu hospodářskopolitického, aby autorisace cizích pojišťoven neodnímala domácí zemi možnost založení assekuračních společností. Teprve rokem 1824 nastal obrat, kdy zejména sousední Sasko poukazujíc na nedostatek reciprocity nechtělo připustiti první rak. požární pojišťovnu k obchodování, domohlo se tím připuštění společností Lipské a Gothažské. Než po roce 1844 jevila se opět ná neochota dvorní kanceláře zejména ku zřizování stálých agencí, když již samo pojišťování u cizích společností zamezeno a zakázáno býti nemohlo, to z obavy, aby se mladým pojišťovacím ústavům nedělala konkurence.

Spisovatel neobmezuje se během spisu na suchopárné líčení historie pojišťování, nýbrž při každé příležitosti chápe se péra, aby podával zajímavé obrázky i z oborů jiných; tak v kapitole o čes. fondu bonifikačním vtrou-

šeny jsou historické vzpomínky v příčině tehdejšího bernictví jinde zase popsány zhoubné následky válek, zejména 7leté na poplatní sílu národa a z toho vznikající nesnáze ve financích státních, při bližším líčení vnitřního zařízení společností dolnorakouské, moravské a štýrské zabývá se též právní povahou pojišťovací náhrady, která vyloučena byla z exekuce a určena jen k znovuvystavění shořelé budovy, což mělo za následek vydání známého dv. dekretu ze dne 18. července 1828 č. 2354 sb. z. s. Při té příležitosti pouští se do kritiky nejen poměrů zákonodárných, závislých na osobním názoru toho kterého referenta, nýbrž i poměrů justičních, zejména příliš konservativního stanoviska nejvyššího úřadu justičního k jakýmkoli novotám. Při líčení vzniku společností akciových uvádí někdy zajímavé okolnosti jak stran jednotlivých zakladatelů tak i podrobných úředních jednání a referátů, a života právního vůbec. Tak na př. nejvyšší úřad justiční silně opíral se žádosti společností těch za protokolování u rak. merkantilního a směnečného soudu, uváděje, že obchody spolkové nemají povahy obchodů, třeba provozováno pojištění za pevnou praemii.

Spisovateli ovšem nebylo se namnoze ani vyhnouti, aby se nezmínil o těchto poměrech, poněvadž opíraje výklady své o bedlivé studium pramenů archivačních i spisů úředních, byl naskytlou se příležitostí k obšírné a zajisté i srdečné zmínce přímo vybízen. Tím práce jeho nabývá právě zajímavosti, ježto někdy doslovné podání úředních referátů dovoluje čtenáři nahlédnouti do duševní dílny tehdejší byrokracie a do vnitřních bojů o základní zásady tehdejší správy státní, které ovšem nezůstaly bez rozhodného vlivu i na poměry pozdější, neřkuli i poměry dnešní. Jenže poměry dnešní dlouholetým vývojem právním i hospodářským tak se ustálily, že stěží dá se na stabilitě jich něčeho měniti, i kdyby základní principy tohoto veledůležitého oboru činnosti hospodářské násilím měly býti měněny. Máme tu na mysli v novější době projevovanou snahu, některé druhy pojišťování vystavěti na základech veřejnoprávních v domnění, aby účinky jeho na př. pojišťování zemědělského, tedy speciálně krupobitního a pojišťování dobytka pocítily všechny vrstvy určitého stavu, spolu aby břímě jeho stalo se stavu tomuto snesitelnějším. Než zdá se, že pro veřejnoprávní základy věcného pojištění naše poměry ještě nevyrostly a můžeme pouze projeviti naději, že aspoň při pojišťování dobytka, jehož provozování chopily se některé naše země, na tomto základě jednou se vybuduje, až dobrovolné pojištění stane se rozšířenějším a národohospodářské účinky jeho náležitým způsobem budou oceněny. Když pak tento druh pojišťování soustředěn bude v jedněch rukách, jež již nyní veškerého podnikatelského zisku se vzdávají, bude snadným základ soukromoprávní přeměnit v základ veřejnoprávní a přinutiti každého majitele hospodářského dobytka, aby se pojistil pokud se týče i proti vůli jeho dobytek prohlásiti za pojištěný.